

Erken Dönem İslâm Hukukçularının Sünnet Anlayışı

İshak Emin AKTEPE

İnsan Yayınları, İstanbul 2010, 343 sayfa.

Tanıtın: Mehmet Sait UZUNDAĞ*

İslâm'ın Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı olan sünnetin mâhiyeti, kaynağı, tespiti, bağlayıcılığı, anlaşılması ve yorumlanması konularında İslâm Tarihi boyunca farklı değerlendirmeler yapılmıştır. İşte bu eser, hicri ilk iki asır boyunca sünnet üzerinde cereyan eden bu tartışmaları incelemektedir.

Bu çalışma bir giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın, birinci bölümünde Sünnet kavramının Lugat, Kur'an ve Hadislerde Kullanımından bahsedilir. Yazar, sünnet kelimesinin cahiliyyede kullanılan bir kavram olduğunu, Kur'an'da ise Sünnet kelimesinin tekil olarak çeşitli terkipler içerisinde geçtiğini, Sünnet ve Allah kelimelerinin İslâm öncesi toplumlarda bilinmekle beraber, Sünnetullah terkinin kullanılmadığını, Sünnetullah'ın insanlık tarihi boyunca Allah'ın iradesine boyun eğmeyenlere uygulanan ve hiç değişmeyen ilahi kurallar olduğunu, Kur'an'da Sünnet'n-Nebî, vb. ifadelerin bulunmadığını ancak, Kur'an'ın O'nun dini otoritesine vurgu yaparak nebevî sünnetin İslâm toplumu için ifade ettiği değeri ispat ettiğini söyler (s.27-35).

"*Hadislerde Sünnet Kavramı*" başlığı altında ise Kur'an'da yer almayan Sünnetü Muhammed veya benzeri ifadelerin birçok merfû hadiste karşımıza çıktığını bu rivayetlerde Sünnet sözcüğünün, hem lugat hem de ıstlahi anlamda kullanıldığı dile getirilmektedir (s.35-43).

Yazar, "*Sünnetin İstlahi Anlamıyla Kullanımı*" başlığı altında bazı haberlerde Sünnet kelimesinin, hangi bağlamda kullanıldığına dikkat çekmiştir. *Kur'an ve Sünnet'in Birlikte Kullanımı* başlığı altında Kur'an ve Sünnet ibarelerinin geçtiği rivayetlerin genel olarak isnad ve metin açısından problemlili olduğunu dile getirir (s.43-49).

Rasûlullah'ın Sünneti başlığı altında da, bazı hadislerde Sünnet kelimesinin "sünnetü Rasûlillah" şeklinde geldiğini, genel olarak Sünnet'in ıstlah anlamıyla kullanılan rivayetlerin bir kısmı manen rivayet edildiği; *Hulefâ-yi Râşidin Sünneti* başlığı altında da bir rivayette Hulefâ-yi Râşidinden bahsedildiği ve Sünnetine uyulması emredildiği ancak sözkonusu ifadenin sadece ilk dört halife ile sınırlı tutulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Daha sonra Sünnetin İstilahî Anlamıyla Kullanımı, Geçmiş Peygamberlerin, Müslümanların Sünneti, Sünnetin Bidat

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis A.B.D.
sait_uzundag@hotmail.com

Kavramıyla Birlikte Kullanımından da bahsedilmektedir (s.43-59). Yazar, Sünnet tabirinin geçtiği hadislerin bir bölümünün sahih iken bir kısmının zayıf olduğunu, Sünnet kelimesinin Hz. Peygamber tarafından kullanımı ile ilgili rivayetlerin kahir ekseriyetinin zayıf olduğunu söylemektedir (s.59).

Eserde, *Hadislerde Sünnet'in Kaynağı ve Önemi* başlığı altında Kur'an ve İslam'ın anlaşılmasında sünnete mutlak ihtiyaç sözkonusu olduğu ancak, Hz. Peygamber'in hangi davranışının sünnet olduğunu hangisinin sünnet olmadığını doğru tesbit edebilmek gayesiyle sahâbenin sünnet anlayışının incelenmesi gerektiği söylenerek Sünnet'in kaynağı ve öneminden bahsedilmiştir (s.59-65).

İkinci bölümde *Sahâbe Ve Tâbiîn'in Sünnet Anlayışı* irdelenmiştir. Sahâbe'nin Sünnet Anlayışı başlığı altında onların sünnet kelimesini hem ıstılah hem de lugat anlamıyla kullandıklarını örneklerle açıklanmaktadır (s.67-75). Yine Sahâbenin Hz. Peygamber'e ve Sünnetine bağlılığından, Sahâbe arasında Sünneti anlamada, Sünnete zâhirî yaklaşım sergileyen sahâbiler (s. 80-85) ile Sünnete zâhirî yaklaşım sergilemeyen sahâbilerden kesitler sunulmuştur (s.85-95).

Yazar, *Tabiîn Dönemi Kûfe ve Medîne Ulemâsının Sünnete Yaklaşımı* başlığı altında Kufe ulemasının en önemli temsilcisinin İbrahim en-Nehâî (ö.96/174)'nin haber-i vâhidlerin kabul veya red hususunda çeşitli kriterler kullandığını, hadisleri lafzî, şekli ve zâhirî bir yaklaşımla değil, Hz. Peygamberin davranışının gerekçe, devamlılık ve gaye gibi unsurları gözönünde bulundurduğunu dile getirmiştir (s.95-103).

Medine Âlimlerinin Sünnet'e Yaklaşımı başlığı altında da yazar, Saîd b. Müseyyeb'in ilminden bahsederek Onun sünnet kelimesini daha çok geçmişten beri uygulanagelen sünnet (sünnet-i mâziye) şeklinde kullandığını, hadislerin değerlendirilmesi konusunda Kûfelilerin aksine kıyastan yararlanmadığını, nadiren de olsa zamanın şartlarını gözeterek, bazen sünnetteki hükmü uygulamadığını, genel olarak amel-i ehl-i Medine fikrini benimsediğini söyler ve ardından, Saîd sonrası Medine'nin en etkin alim İbn Şihâb ez-Zühri olduğunu, O'nun Ömer b. Abdilaziz (ö.101/719) tarafından geçmişten beri uygulanagelen sünneti en iyi bilen kişi olarak takdim edildiğini, Sünnet kelimesini geçmişten beri uygulanagelen sünnet şeklinde çokça kullandığını, sahâbe uygulamalarını da sünnet olarak nitelediğini ve bunları yazdığını söyler (s. 108). Kısaca, Medine Ulemasının hem Hz. Ömer ve Hz. Aişe gibi fakih hem de Ebu Hureyre ve İbn Ömer gibi hadisçilikleriyle ön plana çıkan sahâbilerin etkisinde kaldığını, Medine fıkhı, amel-i ehl-i Medine ile merfû ve mevkuף hadisler üzerine kurulmuş bir bilgi birikimi olduğunu Onların rey ile hükmetme eğiliminde olmadıkları ancak reyî çokça kullanan istisna alimlerin de mevcut olduğunu dile getirmiştir (s.110).

Üçüncü bölümde Hanefîlerin Sünnet anlayışı genel başlığı altında Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şeybânî'nin sünnet anlayışları incelenmiştir. Yazar,

Ebû Hanîfe'nin Sünnet Anlayışı başlığı altında Ebû Hanîfe'nin sünnet anlayışının İbn Mes'ûd-Nehaî,-Hammâd çizgisi bağlamında mütalaa edilmesi gerektiğini, ancak Ebû Hanîfe'nin yaşadığı dönemden başlayarak, özellikle Ehl-i hadîs tarafından hadislerle bağlı kalmadığı noktasında çok ağır tenkidlere maruz kaldığını belirtir (s.115-117).

Nebevî Sünnete Yaklaşımı alt başlığı altında yazar, Ebû Hanîfe'nin genel olarak ibadetlerle ilgili konuların tevkifi olduğunu, sünnetin de nübüvvetle ilgili olduğunu söyler (s.118). O'nun İslama uygun bir hayat yaşayabilmek için Kur'an'a, Hz. Peygamber'in sünnetine ve fitneye kadar geçen dönemde sahabilerin ortay koydukları amellere tâbi olunması gerektiği kanaatinde olduğunu, bu üç kaynağa aykırı her amelin bid'at olduğunu söyler. (s.118). Ebû Hanîfe'nin nebevî sünnetin tesbitinde haberlere dayandığını, büyük bir hadis bilgisine sahip olduğunu, Hz. Peygamber'in söylediğini herşeyi kabul ettiğini, nass bulunmayan konuda ve zorunlu olarak kıyasa başvurduğunu, mütevâtir hadisleri inkâr edilmesinin insanı dinden çıkardığı kanaatinde olduğunu dile getirir (s.121).

Yazar, *Hadisleri Değerlendirmesi* başlığı altında Ebû Hanîfe'nin daha çok metin tenkidi yaptığını ancak sened tenkidi de yaptığını, O'nun hadisçi olmaması ve fakih olarak daha çok metinlerin anlaşılması üzerinde yoğunlaşması sebebiyle hadisleri metin tenkidine tâbi tuttuğunu, metin tenkidinde, birtakım ölçüleri esas aldığını dile getirmiştir (s.123-136).

Sahâbe ve Tâbiin Görüşlerine Bakışı başlığı altında Ebû Hanîfe'nin fitne öncesi sahabe öncesindeki sahâbe uygulamalarını, dinin üç kaynağından biri saydığı ancak tâbiin fetvalarını delil olarak kabul etmediği belirtilir (s.137-139).

Yazar, *İmam Ebû Yûsuf'un Sünnet Anlayışını* irdelerken de O'nun hocasından yaklaşık olarak 32 yıl sonra vefat ettiği için onun bilmediği ya da sahih bir yolla ulaşamadığı bir çok hadise vakıf olduğunu bu sebeple, hocasının amel etmediği birçok hadisle amel ettiğini söyler (s.139).

Yazar, *İmam Ebû Yûsuf'un Sünnet Kelimesini Kullanımı* ile ilgili olarak da genelde O'nun sünnet kelimesini Hz. Peygamberin uygulamaları anlamında kullandığını, bazen sünnet ve hadisi birlikte kullanarak her ikisiyle de Râsulullah'ın uygulamalarını kastedtiğini, Ebû Yûsuf'un sünnet kelimesini zaman zaman sahâbe uygulamalarına dayanarak elde ettiği sonuçlar için de kullandığını ve bu durumda sünnetin kaynaklarından birinin de sahâbe uygulaması olduğunu dile getirir (s.140). Ebû Yûsuf'un muğlak olarak sünnete yapılan atıflardan rahatsız olduğunu ve Evzâ'i'yi bu tür kaynak gösterimlerinden ötürü tenkit ettiğini On göre delilin müşahhas olması gerektiği, ona göre sünnet ilk etapta, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri olduğunu, bundan başka sahâbilerin tatbikatının da Ebû Yusuf tarafından sünnet olarak görüldüğünü söyler (s.142).

Nebevî Sünnet'e Yaklaşımı başlığı altında ise yazar, Ebû Yûsuf'un eserlerinde

oldukça fazla oranda merfu hadis rivayet ettiğini, sıhhatini tevsik edebildiği hadislere sahip olduğu zaman, herhangi bir sebeple hadislere muhalif fetva vermiş bulunan üstadlarına bile tabi olmadığını, haber-i vâhidlere dayanarak sünneti tesbit etmede hocasında daha muhafazakar bir görüş benimsediğini, hocalarının verdiği bazı fetvalara, bazı hadislere dayanarak muhalefet ettiğini söyler (s.143-144). *Hadisleri Değerlendirmesi* başlığı altında O'nun hadisleri değerlendirirken sened ve metin tenkidi yaptığını ve bu iki tenkit metodunda dikkat ettiği prensiplerden bahseder (s.144-149).

Sahabe ve Tabiin Görüşlerine Bakışı başlığı altında O'nun ictihad usûlü içerisinde sahâbe icmâsına yer verdiği, ancak tabii görüşlerini hiçbir zaman delil olarak görmediği, bazı konularda tabii görüşlerinden istifade ederek, onların fetvalarıyla amel etmiş, bazen tabii görüşlerini, hocası Ebû Hanife'nin fetvasına tercih ettiği dile getirilir. (s.150-151).

Yazar, *İmam Şeybânî'nin Sünnet Anlayışı* ana başlığı altında ise O'nun Hanefi mezhebinin ilk temel kaynaklarını tedvin ettiğini, Şâfiî ile görüştüğünü ve tartıştığını yine *O'nun Sünnet Kelimesini Kullanımı* başlığı altında O'nun sünneti, daha çok Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları anlamında kullandığını, böylece sünnetin rivayetlerden, özellikle de merfû hadislerden çıkarılan bir sonuç olduğunu ortaya koyduğunu dile getirir. Yine O'nun arkadaşı Ebû Yûsuf gibi sünnetin kaynağının muğlak kalmasında rahatsızlık duyduğunu, sünneti genelde merfu hadislerle temellendirse de zaman zaman sahabe uygulamalarından çıkardığı sonuca da sünnet dediğini nakleder (s.155).

Nebevi Sünnete Yaklaşımı başlığı altında yazar, Şeybânî'ye göre doğru kararların, ancak eserler ve sünnette yer aldığı, eser varken kıyasa başvurulamayacağını (s.155), hadisin reye mukaddem olduğunu, kıyasa aykırı olan kararları dahi mervî hadislere dayanarak verebildiğini beyan eder. O'nun hadisleri başta Medine uygulaması olmak üzere amele de takdim ettiğini, Medinelileri hadise muhalefet etmekle suçladığını (s.156), toplumsal uygulamanın bir hukuk kaynağı olarak mütalaa edilmesine karşı çıktığını, delilin malum olmasını önemseydiğini ancak zaman zaman hadisleri yorumlarken bağlamından kopardığını söyler (s.157-158).

Hadisleri Değerlendirmesi başlığı altında Sened ve Ricâl Değerlendirmesi alt başlığında yazar, O'nun genel tavrının hadisleri senedleriyle nakletmek olduğunu, Mürsel terimini munkatı anlamında kullandığını, mürsel, mukatı rivayetleri kabul etmediğini, daha çok muttasıl hadisleri tercih ettiğini, râvilerle ilgili terimleri seyrek de olsa kullandığını söyler (s.160).

Hadis Metinlerini Değerlendirmesini irdeleyen yazar Şeybânî'nin; Hadislerin Sıhhat Tesbitinde Metin Tenkidi Esaslarını da maddeler halinde özetleyerek bilgiler vermekte ve İhtilâf'ül hadis konusundaki ilkelerini açıklamaktadır (s.160-167).

Sahabe ve Tabiin Görüşlerine Bakışı başlığı altında yazar, Şeybânî'nin Sahâbe

hükümlerini sünnet olarak telâkki ettiğini Sahâbe kavilleri arasında tercih yapmak durumunda kalırsa bazı kriterler uyguladığından, ma'rif sünnete aykırı sahabe fetvasını kabul etmediğini, bazen de sahâbe fetvalarına uymadığını, sâhabe kavlini kıyasa takdim ettiğini, merfû hadisi ilk planda mevkuf rivayete tercih ettiğini, Tabiîn görüşlerini hukûkî bir dayanak olarak görmediğini ancak, zaman zaman Irak ekolünün önemli simalarında İbrahim en-Nehâî nin etkisinde kaldığını söyler (s.167-174).

Dördüncü bölümde yazar, *İmam Mâlik'in sünnet* anlayışından bahseder. Sünnet Kelimesini Kullanımı başlığı altında İmam Mâlik'in, sünnet kelimesini es-sünne indenâ, madat es-sünne... gibi ifadelerle Muvatta'da yaygın olarak kullandığını söyler ve İmam Mâlik'in sünnet tabirini kullanışını örneklerle değerlendirip açıklamıştır (s.176-183).

Nebevi Sünnete Yaklaşımı başlığı altında yazar, O'nun pek çok konuda merfû hadislerle dayandığını, O'nun bazı hadisleri kullanmadığı veya rivayet ettiği hadislerle aykırı fetva verebildiği de görüldüğü, yine onun tarafından rivayet edildiği halde amele uygun bulunmadığı kaynaklarda zikredilen bazı hadisleri değerlendirmişdir (s.185-195).

Yazar, Hadisleri Değerlendirmesi başlığı altında İmam Mâlik'in Hadisçi olmasından dolayı özellikle sened üzerinde durduğunu, fıkıhçı yönüyle de hadis metinlerini, metin tenkidine tabi tuttuğunu söyler ve onun Metin Tenkid metodları başlığı altında Hadislerin Kur'an'a arzı, Haber-i Vâhid-Mesâlih-i Mürsele Tearuzu, Haber-i Vâhid- Sedd-i Zeria Tearuzu ile Haber-i Vâhid-Amel-i Ehl-i Medine Teâruzu konularında bilgiler sunmaktadır (s.195-210).

Yazar İmam Mâlik'in Amel-i Ehl-i Medîne'yi Kullanımı ve Amel-i Ehl-i Medîne'ye Verdiği Değerden bahseder. İmam Mâlik'in genel olarak Medinelilerin görüş ve uygulamalarına aykırı görüşlerin kabul edilmemesi gerektiğini, İmam Mâlik'in benimsediği ve ihtilaf durumunda haber-i vahîde takdim ettiği, amelin niteliği konusunda pek çok açıklama olduğunu, Mâlik'e göre haberin kabul edilmesi için onunla amel edilmesinin şart olmadığını, O'nun pek çok konuda hadis zikrettiğini, ancak onunla amel edilip edilmediğini açıklamadığını, İmam Mâlik'in amel-i ehl-i Medîne'ye aykırı görerek amel etmediği haberler olmakla birlikte, bu duruma örnek olarak eserlerde gösterilen misallerin tartışmalı olduğunu dile getirmiştir (s.216-220).

Sahabe ve Tâbiîn Görüşlerine Bakışı başlığı altında yazar, İmam Mâlik'in sahâbilerin kararlarını ve amellerini önemli bir hukuk kaynağı olarak kabul ettiğini, amel-i ehl-i Medîne'yi mevkuf haberlere tecih ettiğini (s.220-221), tabiîn görüşlerine eserinde çokça yer verse de, bu onun her zaman tabiîn görüşlerine bağlı kaldığı anlamına gelmediğini söylemektedir (s.220-222).

Beşinci Bölümde İmam Şâfiî'nin Sünnet Anlayışı irdelenmiştir. İmam Şâfiî'nin

özellikle haber-i vahidlere verdiği değer ve yüklediği misyondan dolayı Ehl-i hadîsi diğer ekoller karşısında daha güçlü hale getirdiğinden bahsedilir (s.225-227). O'nun zaman zaman Irak ve Hicaz fıkıh ekollerine karşı yürüttüğü mücadele yanında ehl-i kelim ile de tartıştığı (s.228-230) ancak, sünnet/hadis konusundaki esas mücadelesinin niçin Irak ve Hicaz ekollerine karşı olduğu delilleriyle birlikte sunulmaktadır (s.231-232).

Hz. Peygamber Tasavvuru başlığı altında ise, yazar, İmam Şafî'nin Hz. Peygamberi algılama biçiminin sünnet/hadis konusundaki yaklaşımına tesir ettiğini ve burada 6 madde halinde ona itaat edilmesi gerektiği, sünnetin vahiy olduğunu, onun hemen hemen bütün davranışlarının peygamberlik vasfına dayandığını ve bağlayıcı olsun olmasın Hz. Peygamber'in yaptığı her fiilin sevilme zorunda olduğundan bahsetmiştir (s.232-234).

Sünnetin Tanımı ve Muhtevası başlığı altında ise yazar İmam Şafî'nin sadece Hz. Peygamberden gelen bilgilerin sünnet olarak değerlendirilebileceği kanaatinde olduğunu söyler. (s.235). İmam Şafî'nin sünneti merfû hadislere ve haberlere dayanarak tesbit etmesi aslında kendisinden önce Irak ve Medine fıkıh ekollerinin Hz. Peygamber'den gelen haber-i vahidleri terketmelerini engellemeye çalıştığını, Sahabe sözü ve amel-i ehl-i Medine ile sünnetin tesbit edilmesine karşı çıktığını dile getirdikten sonra bu görüşlerin zamanla hararetli tartışmalara sebep olduğunu söyler (s.237-241).

Yazar, *Sünneti Temellendirmesi* başlığı altında genel olarak İmam Şafî'nin nas merkezli bir ilim anlayışına sahip olduğunu, Kitap ve Sünneti aynı derecede saydığını, O'na göre Hz. Peygambere Kur'an vahyi dışında Vahy-i gayr-i metluv olarak adlandırılan ve nitelik bakımından Kur'an vahyinden farklı bir şekilde vahiy aldığını ve Sünneti de üç kısım şeklinde incelediğini söyler (s.242-248). Ayrıca O'na göre sünnete ait verilerin tamamı bağlayıcıdır ama bu bağlayıcılık ilgili olduğu her konuda farziyet ifade etmez, sünnette ait her bir veriyle imkânlar ölçüsünde amel edilmesi gerekir, bazı sünnetlerin onlardan yüz çevirmemek şartıyla uygulanmayabilir (s.251).

Sünnetin Tesbiti başlığı altında ise yazar, Sünnetin tesbitinin ancak Hz. Peygamber'den gelen haberler ile mümkün olduğunu bu düşüncesiyle Hanefi ve Malikilere karşı çıktığını dile getirir ve O'nun haberlerin kabul edilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra bunların taksiminden bahseder (s.253-254).

Haber-i Hâssayı Temellendirmesi başlığı altında İmam Şafî'nin genel olarak haber-i hâssanın delil olarak kabul edilmesi gerekliliğini ispat etmek için geliştirdiği argümanların, daha çok haber-i vâhidleri reddedenlere karşı olduğu, O'nun haber-i vâhidlerin bağlayıcılığında kuşku duymadığı örneklerle açıklanmıştır (s.255-261).

Haber-i Vâhidin Kabul Edilmesi İçin Aradığı Şartlar başlığı altında İmam

Şafii'nin haber-i vahidin kabulü için öne sürdüğü şartları 1. Ravide aradığı şartlar 2. Rivayette aradığı şartlar olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir (s.264-267).

Kur'an-Sünnet/Hadis İlişkisi başlığı altında Şafii'ye göre Kur'an'da Arapça dışında başka dillerden bir kelimenin olmadığı, Arapçadan kaynaklanan bir olgu olarak Kur'an ayetleri delil delalet bakımından çeşitli kategorilere ayrıldığı (s.269), sünnette ait her bilginin Kur'an'ın açıklaması olduğu dile getirilir ve İmam Şafii'nin Kur'an sünnet ilişkisini nasıl kategorize ettiğinden bahsedilir (s.270-275).

Sünnet/Hadis-İcmâ İlişkisi başlığı altında İmam Şafii'nin üç tür icmâ anlayışından bahsederek, Medinelilerin icmâsı konusunda sert ifadeler kullanarak özellikle Medinelileri amel-i ehl-i Medine ve amel-haber ilişkisi konusundaki fikirleri sebebiyle 11 maddede tenkid ettiğinden bahseder (s.279-285) Netice olarak İmam Şafii'nin icmâyı teorik olarak hukuk kaynaklarının arasına almakla birlikte böylesi bir icmânın oluşmasını nerdeyse imkânsız gördüğünü dile getirir (s.285).

Hadisleri Anlama Usûlü başlığı altında yazar genel olarak İmam Şafii'nin hadisleri zâhiri anlamı üzerine anlaşılması fikrinde olduğunu dile getirir ve bu konuda İmam Şafii'nin görüşlerini gerekçelendirmek için örnekler sunduğundan bahseder (s.285-291).

Yazar, *Sahâbe ve Tâbîn Görüşlerine Bakışı* başlığı altında genel olarak İmam Şafii'nin arasında sahâbe görüşlerine yer verdiğini, ancak sabit bir sünnet (merfû hadis) ile sahâbe kavli arasında ihtilaf gördüğünde hadisle amel ettiğini, O'nun herhangi bir konuda rivayet edilen muhtelif sahâbî görüşlerinden Kur'an, sünnet, icmâ ve kıyasdan birine daha uygun olanı tercih ettiğini, tabiîn görüşlerini ise hukuk kaynağı olarak görmediğini, ancak zaman zaman onların fetvalarına uyduğunu söyler (s. 295).

Temel kaynaklara dayanarak ve zengin bir bibliyografyadan istifade edilerek sistematik bir şekilde ve akademik bir üslupla kaleme alınmış olması, dilinin akıcılığı, yazarın yaptığı tahlil ve değerlendirmeler göz önüne alındığında ilahiyat alanına gönül veren herkesin okuması gereken bir kaynak olduğu kanaatindeyiz